

Motifu ya Hirizi katika Ushairi wa Kiislamu wa Kiswahili

Kineene wa Mutiso

Ikisiri

Katika makala haya nitaangalia matumizi ya hirizi katika tenzi na kasida za Kiswahili zifuatazo: Kasida ya Burudai, Kasida ya Hamziyyah, Utenzi wa Siri li Asirali, Utenzi wa Fatumah, Utenzi wa Mwanakupona, Utenzi wa Rasilghuli, Utenzi wa Tambuka na Utenzi wa Kiatu. Tutaanza kwa kueleza maana ya hirizi, kisha matumizi ya hirizi katika jamii mbalimbali ulimwenguni, halafu mjadala kuhusu hirizi katika jamii ya Waislamu na kumalizia kwa kuangalia matumizi ya hirizi katika ushairi wa Kiswahili.

1.0 Utangulizi

Suala la motifu ya hirizi katika ushairi wa Kiswahili halijashughulikiwa kabisa, ingawa motifu hii inajitokeza sio tu katika mashairi mengi ya Kiswahili bali pia katika maisha ya Waswahili wenyewe kwa ujumla. Hakuna jamii yoyote ulimwenguni, iwe ni yenye imani za kidini au la, ambayo haina dhana ya nguvu za kulinda, kuleta baraka na kutibu. Nguvu hizi, kwa kawaida, huwa ni za hirizi. Hirizi ni kitu kinachomkinga mwanadamu kutokana na matatizo. Visawe vya neno hili ni ukago(kago), kinga, zindiko, hijabu, pagao, sihiri, uchawi, uganga (wa kuvaa mwilini), ndumba, mburuga, dunga, urogaji, ulozi, uchomozi, amali, dawa, uwanga, uramali, koma, fingo, n.k. Visawe vyake katika Kiarabu ni: *Hama'il* (حمايل)

“kilichoangikwa” au “kutundikwa (kwa shingo)”; *tilasm* (تلاسم) wingi *talasim* “kimbilio”, *tamimah* (wingi *tama'im*), *tawidhah*, na *hijab* (حجاب) “kinachofunika” (katika Usufi ni kitu kinachozuia nuru ya Mwenyezi Mungu katika moyo wa binadamu). Katika Kiingereza, neno hili ni *talisman* na katika Kigiriki ni *telesma* au *talein*, yaani “kutia katika miujiza”. Kuna maoni kwamba talasimu ina nguvu za kudhuru adui, lakini hirizi hutumiwa kuzuia madhara. Katika makala haya hakuna mpaka kati ya hirizi na talasimu.

Hirizi hutengenezwa kutokana na mawe, majani, mizizi, mbegu, pembe, kucha, nywele, meno, madini, viwakilisho vya maumbo ya mwanadamu, medali, senti, vifaa vya ukumbusho, na kadhalika. Mifano ya hirizi ni vito au mawe ya aina yoyote, marijani, matumbawe, sanamu, sarafu, michoro, mimea, wanyama na hata maneno mengine yasemwayo katika miktadha maalumu kama vile *vade retro satana* (neni la Kilatini linaloamaanisha “rudi nyuma shetani”), neno litumiwalo mtu anapotaka kufukuza maovu au bahati mbaya. Hirizi hupatikana katika kila tabaka la jamii duniani.

Hirizi ni kitu chochote kinachoaminika kuwa kinaleta bahati njema au kumkinga mhusika dhidi ya uovu au maovu. Humsaidia anayeimiliki kupata mafanikio, nguvu za kimiujiza, kimaumbile na hata za kiuzazi. Humkinga anayeimiliki dhidi ya hatari zinazodhaniwa kuwepo na mikosi kama kifo, mapepo wabaya, urogi, macho ya husuda, radi, kuvunjika kwa chombo cha ubaharia, shambulio la wezi, wanyama hatari, na kadhalika. Aidha, humwezesha anayeimiliki kutekeleza maazimio yake kama vile ufanifu katika uvuvi, uwindaji, kilimo, biashara, elimu, ndoa, kazi, vita, na mapenzi. Warogi, madaktari, manabii, watabiri na waumini huvitumia vifaa hivi katika maisha yao ya kila siku.

Ni kifaa kinachoweza kuchukuliwa na hata kuwekwa mahali popote. Katika jamii mbalimbali duniani hirizi huvaliwa mikononi, miguuni na hata kuangikwa shingoni kama kinga ya anayeivaa. Huvaliwa na wanaume, wanawake na watoto kama mikufu na mikanda na hubebwa mifukoni au mikobani. Isitoshe, huwekwa nyumbani, chumbani, mashambani, ghalani, garini, mashuani, n.k. Vilevile, hushonewa nguoni au kufungiwa katika miili ya watu, wanyama na vitu au kuwekwa katika silaha.

Kuna aina tatu za hirizi zitumikazo duniani, nazo ni zile zinazobebwa au kuvaliwa juu ya mwili; zile zinazotundikwa juu ya kitanda cha mgonjwa na/au mwenye shida na zile ambazo zina sifa za madawa. Aina ya hirizi ambazo zina sifa za madawa zaweza kugawanywa katika sehemu ya nje na ya ndani. Katika sehemu ya nje, mathalani, mtu anaweza kutia talasimu katika maji ya kuoga; hivyo nguvu za talasimu hupitia maji ya kuoga na kumfikia mwenye kuoga. Katika sehemu ya ndani huandikwa au kuchorwa maandishi au michoro ya uchawi juu ya chakula ambacho baadaye huhemshwa. Mtu hupata nguvu za uchawi zilizo katika kinywaji au chakula hicho kwa kunywa au kula. Sanaa ya uandishi huzindua dhana ya mazingaombwe pindi ikitumiwa miongoni mwa watu wasiojua kusoma. Kutokana na hali hii, vyombo vilivyo na michoro au majina ya ajabu, huuzwa kwa bei ghali kutokana na mafao yake kama hirizi maarufu.

2.0 Hirizi katika Jamii Mbalimbali

Hirizi hupatikana katika kila dini duniani. Ingawa kuna tofauti za kieneo zinazotokana na kuwapo kwa vifaa mbalimbali, matumizi ya hirizi hufanana kote ulimwenguni.

Katika jamii nyingi duniani, hirizi ni za kukinga, kufanikisha na kuponyesha. Jamii zimekuwa zikitumia vitabu vyao vitakatifu kama talasimu. Mathalani, mgonjwa aliye mahututi na amelazwa kitandani huwekewa kitabu kitakatifu katika sehemu ya kitanda au mto. Wakamba wana aina ya hirizi kama vile *kīthitū* na *mbīngū* ('pingu'-limetokana na kitenzi *-vinga* (-funga) yaani 'kufungia nje athari mbovu' na pia kumroga mtu). Wapare nao wana hirizi kama hiyo iitwayo *mpingu*. Aina hizi za hirizi za Wakamba hutengenezwa na waganga wa asili. *Kīthitū* hutengenezwa kutokana na pembe ya swala. Katika pembe hii hutwiwa uchawi na kufunikwa, na huvaliwa kama pambo. *Mbīngū* hutengenezwa kutokana na miti, pembe, meno ya nguruwe mwitu,

meno ya mamba, mianzi, mawe ya mviringo n.k. Vitu hutwiwa uchawi ndani yake, kufunikwa na kupambwa na mapambo ya aina mbalimbali. Hirizi hizi huvaliwa ili kumkinga mwenye kuzivaa dhidi ya maadui, wanyama mwitu, magonjwa, uchawi, n.k. Huvaliwa ili kuwavutia wanaopendwa na wanaozivaa, husaidia wakati wa kuwinda, na humponyesha mgonjwa haraka; huvalishwa mifugo ili isije ikadhuriwa na wanyama wa mwitu n.k.

Talasimu isiyojulikana sana lakini inayovaliwa sana na Wayahudi ni *kimiyah* au “matini ya malaika”. Matini hii ina majina ya malaika au madondoo kutoka katika *Torah* yaliyoandikwa katika karatasi la mraba, lililotengenezwa kwa ngozi na lililoandikwa vizuri na marabi (wanasheria wa Kiyahudi). Matini hizi hutwiwa katika bweta la fedha lililopambwa na kuvaliwa mahali popote mwilini.

Wakristo wa Kikhufti (wenye asili ya Misri) na Watuareg hutumia chale kama hirizi za kujikinga. Aidha, Wabuddha wengi wa kawaida wa Thai huchanjwa chale zenye picha takatifu za Buddha ziiwazo *sak yant* (Kithai: สักยันต์). Hata watawa wa kiume wa Kibuddha huvaa aina hii ya hirizi.

Kwa muda mrefu katika tamaduni za kimagharibi, hirizi zenye pemetano zimekuwa na sifa za kuvutia pesa, mapenzi, kukinga dhidi ya husuda, msiba au aibu. Hirizi hizo zaweza kupatikana katika mapambo ya vito, majumba ya makumbusho, maduka, nyumba, au masoko ya kazi za kisanaa yafunguliwayo aghalabu katika vipindi maalumu. Kulingana na mila za Wakristo, msalaba ni kinga dhidi ya pepo mbaya au shetani. Aidha, katika jamii za Manasara, tasbihi au medali za Mtakatifu Christopher aghalabu hutundikwa kwenye vioo vya kutazamia nyuma ya gari kama njia moja ya kumsihi Mungu awalinde wanaosafiri kwa gari hilo.

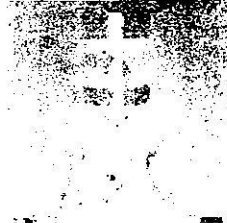
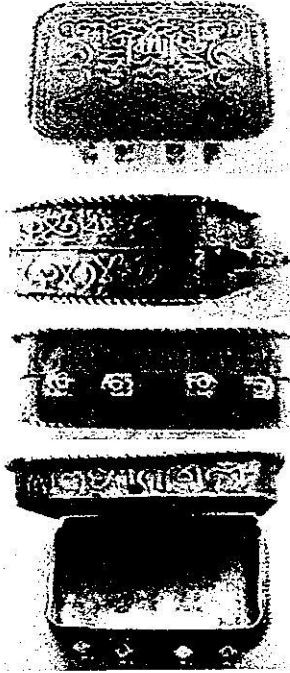
2.1 Hirizi katika Jamii ya Waislamu

Katika jamii ya Waswahili hirizi hutengenezwa kwa njia mbalimbali. ‘Surah ya Sin’ husomwa mara saba kutoka katika kitambaa cheusi ambacho kwacho fundo hufungwa baada ya kila kariri. ‘Surah’ 36, 112 na 114 za *Kurani Tukufu* huaminika kuwa kinga madhubuti dhidi ya jicho ovu (la husuda). Hii ndio sababu mtoto wa Kiswahili hupewa hirizi iliyotengenezwa kutokana na sura hizi. Ifahamike pia kuwa ‘Surah’ 12:64, 13:13, 15:1 na 37:7 huchukuliwa kuwa na kinga ya kipekee. ‘Surah’ 113 na 114 huitwa “kinga mbili”. Hirizi iliyotengenezwa kutokana na Surah 112 huwa na uwezo wa kimiujiza kisani.

Baadhi ya Waislamu huvaa aina za hirizi kama hizi ambazo huitwa *ta’wiz*, ambazo zina matini zilizochaguliwa kutoka katika *Kurani Tukufu*. *Ta’wiz* ni kibweta kidogo ambacho kwa kawaida huvaliwa shingoni na aghalabu huwa na aya kutoka katika

Kurani Tukufu au kutokana na sala na ishara za Kiislamu. Kwa kawaida, tawizi/*ta'wiz* huvaliwa kwa imani kwamba ina uwezo wa kufukuzia mbali jambo lolote lenye kisirani au maovu anayonuiwa mwenye kuivaa. Vazi hili pia huaminika kwamba laweza kumletea baraka au nasibu mwenye kulivaa. Katika Kiarabu, talasimu pia huitwa *tamimah* (wingi *tama'im*). *Ta'wiz* yaweza kuwa mchongo, chuma, na kadhalika.

Baadhi ya Hirizi

Chanzo: <http://www.turnbacktgod.com/calvary-cross-pictures-of-jesus-christ/>

Chanzo: <http://www.biddingtons.com/content/expertamulet.html>

Kijisanduku cha fedha cha kubebea *Kurani Tukufu*. Kisanduku hiki huvaliwa shingoni na katika schemu ya mbele kuna majina ya Allah, Mitume Mohammad na Ali. *Ta'wiz* nyingi hutengenezwa kutokana na karatasi ndogo ambayo ina sala na imekunjwakunjwa na ndani yake mmeshonwa kifuko cha nguo kidogo ambacho ni cheusi. *Uzi* mweusi hutumiwa katika kukivalia kibweta. Mtindo wa kuvalia *ta'wiz* ni maarufu katika Bara Hindi, Pakistani na hata katika jamii ya Waswahili.

Aina nyingine ya hirizi ni *Hamsa*. *Hamsa* (Kiarabu, *khamsa*), humaanisha “tano”; Kihebrania: המסנ , *Khamsa* ni ishara itumikayo katika talasimu, kago na mapambo ya vito ili kumkinga mwenye kuvaa kutokana na “jicho baya”.

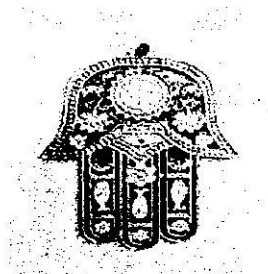

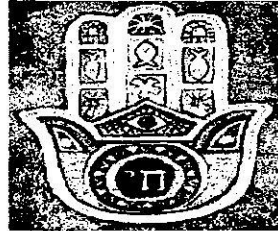
Hamsa ishara ya bahati nzuri na ulinzi

Chanzo: <http://pinterest.com/isiscat/hamsa-hands-other-charms/>

Kisawe cha neno Hamsa ni “Mkono wa Fatumah” au “”Jicho la Fatumah” kuashiria “Fatmah Zahra” bintiye Mtume Muhammad. Katika Kihebrania, jina hili ni “Mkono wa Mariamu” ili kuashiria “Mariamu” dadake Musa na Haruni. Ni “Mkono wa Kulinda” au “Mkono wa Mungu”.

Chanzo: <http://en.wikipedia.org/wiki/Hamsa>
Mkono wa Mariamu

Mkono wa Fatumah

Chanzo: <http://pinterest.com/isiscat/hamsa-hands-other-charms/>

Kuna wale wanaohusisha maana ya ‘Mikono Mitano’ na vitabu vitano vya *Torah* vya Wayahudi na ‘Nguzo tano za Uislamu’ kwa Wasunni na Watu watano wa Kishamia wa Mashia. Ishara ya “hamsa” imeenea sana katika nchi za Kiislamu na huuzwa katika maumbo mbalimbali, hususan katika masoko ya Israeli na nchi za Uarabuni

kama vile Misri, Moroko, Algeria na Tunisia. Ishara hii hupatikana mahali kwingi sana, katika misikiti na sehemu za ushirikina huko Azerbaijan.

Hamsa ni maarufu kama hirizi na mapambo miongoni mwa Wayahudi ambao hawafikirii kwamba kuna uhusiano wowote wa “hamsa” na Uislamu isipokuwa kuwepo kwa neno hili katika Kiarabu na Kiyahudi.

K57720U www.fotosearch.com

Hirizi takatifu ya Kiyahudi - hamsa au Mir

Chanzo: <http://www.fotosearch.com/photos-images/amulet.html#comp:157200061>

Katika nchi za Uarabuni, mkono ulio na jicho pamoja na kiganja na vidole gumba viwili (ruwaza ya Mkono wa Fatumah) huwa ni kinga dhidi ya maovu.

2.2 Je, Kuvaa Hirizi Kwakubaliwa katika Uislamu?

Maoni kuhusu kuvaliwa kwa hirizi katika jamii mbalimbali za Waislamu yanatofautiana. Katika *Kurani Tukufu* 4: 116, twaelezwa: “Hakika Allah hasamehi dhambi ya kushirikishwa na kitu lakini Yeye husamehe yasiyokuwa hayo kwa amtakaye. Na anayemshirikisha Allah basi bila shaka yeye amekwishapotea upotofu ulio mbali na haki”. Kwa mtazamo huu, mwenye kumkinga na kumlinda binadamu ni Allah peke yake, na wala sio mwanadamu, mnyama, jini au kiumbe kingine chochote kile. Waislamu wenye msimamo huu hurejelea hadithi moja ya ‘Uqbah ibn ‘Amir al-Juhani inayosema kwamba kundi la watu lililomjia Mtume Muhammad kutaka ushirikiano na akawakubalia tisa lakini akamkataa wa kumi. Wakamwuliza, “Ewe Mtume wa Allah, kwa nini umekubali ushirikiano wa watu tisa lakini ukamkataa huyu?” Akasema, “anavaa hirizi”. Mtu huyo akaivua hirizi hiyo na Mtume Muhammad akakubali kushirikiana naye huku akisema, “Yeyote atumiaye talasimu hufanya ushirikina”.

Hata hivyo, kuna Waislamu waipingao kauli hii kwa kudai ya kwamba hadithi hiyo ya Mtume Muhammad kupinga kukariri kwa tabano au kuvaa hirizi ililengwa Waarabu wa enzi ya Ujahilliyah. Wenye mtazamo huu husema kwamba hata wafuasi wa Mtume Muhammad walivaa hirizi na kwa sababu hii kuvaa hirizi si ushirikina. Waislamu wenye mtazamo huu huamini kwamba kuvaa au kutundika hirizi kwakubaliwa ili kulinda au kuponya, ilmuradi masharti fulani yametokelezwa:

- (1) Kwamba hirizi hizi zimctengenezwa kutokana na majina au sifa za Allah, Mitume, Manabii na mawalii maarufu;
- (2) Ni kanuni za Kiislamu zilizokatiwa nakshi kwenye jiwe au fedha;
- (3) Ni 'Surah' au Aya ya *Kurani Tukufu* iliyoandikwa katika karatasi na kufungiwa katika ngozi au mahameli. Aya za *Kurani Tukufu* ambazo aghalabu huandikwa kwenye hirizi ni 'Surah' i, v, xviii, xxxvi, xlv, lv, lxxviii. Aya tano ambazo huitwa *Ayatu 'l-Ilifz* (aya za kukinga), ambazo ni ii. 256; xii. 64; xiii. 12; xv. 17 na xxxvii. 7, pia huandikwa katika hirizi;
- (4) Ni *Kurani Tukufu* ndogo ambayo imefungiwa katika kasha la hariri au fedha;
- (5) Ziko katika Kiarabu;
- (6) Kwamba hazitokani na kitu chochote ambacho kina dhana ya kukufuru.
- (7) Kwamba mwenye kuivaa haamini ya kwamba maneno yaliyomo katika hirizi yana athari yoyote isipokuwa athari itokanayo na nguvu za Allah, Mwenye nguvu zote.

3.0 Hirizi katika Ushairi wa Kiswahili

Katika sehemu hii, ambayo ndio kiini cha makala yetu, tutajadili namna hirizi zinavyojitokeza katika kazi za ushairi wa Kiswahili.

3.1 *Kasida ya Burudai* na Istiara ya Mavazi

Kasida hii ilitungwa kwa Kiarabu katika karne ya 13 na Sharafu'd-Dini Muhammad bin Saidi bin Hammadi bin Muhsini Sanhaji Hilali as-Sanhaji al-Busiri, ambaye pia hujulikana kama Muhammad ibn Saeed ibn Hammad, Sharfuddin Abi Abdullah al-Busairi, Sharaf ad-Din Abu 'Abd 'Allah Muhammad, bin Said bin Hammad al-Misree, Abu 'Abdi 'Allah Muhammad bin Said na Sharaf ad-Din Muhammad Said bin Hammad bin Muhsini al-Buswairy. Yeye ni mshairi wa Kimisri na wazazi wake, ambao walikuwa Waberber, walitoka Morocco. Alizaliwa mnamo tarehe 1 Shawwal 608H (Machi 7, 1213 B.K) pahali paitwapo Busir (Abusir) au karibu na Dalas au Dilas, eneo la juu la Misri. *Ilitarjumiwa* kwa Kiswahili na Sheikh Muhammad bin Athman Hajji Al-Hilali Mshela, ambaye alizaliwa Shela 1840 na kufia papohapo Shela, akiwa na umri wa miaka 90 (1930). Kaburi lake lingali nyuma ya msikiti wa Shela.

Kasida ya Burudai inahusu mapenzi ya mshairi kwa Mtume Muhammad, sifa za ajabu za Mtume Muhammad, *Kurani Tukufu*, Miiraji, Israi na mapisi ya Kiislamu kwa ujumla. Hili ndilo shairi refu zaidi ambalo Waislamu kutoka pembe zote za ulimwengu hulikariri katika Kiarabu au katika tarjumi za lugha zao. Kasida hii hukaririwa kila siku, asubuhi na jioni katika siku ya kuadhimisha kuzaliwa kwa Mtume Muhammad na katika matanga. Ni kasida ambayo imetarjumiwa katika takribani lugha zote duniani za Waislamu; kutoka Uhispania, katika upande wa

Magharibi, hadi Indonesia, katika upande wa Mashariki. Katika Kiajemi kuna fasiri saba na katika Kiurdu zipo tano, miongoni mwake ikiwemo iliyo mufti zaidi ya Abdur Rahmani Jami. Kuna zaidi ya tafsiri 90 katika Kiarabu, Kituruki, Kiurdu, Kipashto, Kipunjabi, Kijerumani, Kifaransa, Kiingereza, Kiitaliano, n.k.

Katika tasnifu Mutiso ya uzamivu (1996) kasida hii ilitarjumiwa kutoka Kiswahili hadi Kiingereza, na kuhakikiwa kimaudhui na kifani kwa kutumia nadharia ya kisaikolojia ya vielelezo asili. Imani iliyopo kuwa Muhammad aliwahi kupaa mbinguni hata akaweza kuziona siri za huo ulimwengu mwingine kabla ya mtu yeyote, zinapatikana miongoni mwa makundi yote ya Kiislamu. Katika fasihi ya dini ya Kiislamu, maudhui ya Miiraji yana ukuruba mkubwa na yale ya Isra', safari yake ya usiku.

Hii ni kasida ambayo imewahi kupata umaarufu mkubwa katika ulimwengu wa Kiislamu tangu karne ya 13 kwa sababu mshairi al-Busiri alipokuwa akiugua aliitunga kumsifu Mtume Muhammad na akatibiwa kimiujiza. Katika ndoto yake, Mtume Muhammad alimvisha joho lake, Burudah, mabegani - joho ambalo lilikuwa sawa na lile alilomvisha Ka'b bin Zuhayr, mshairi mwingine ambaye alimsifu Mtume Muhammad na ambaye aliishi katika kipindi kimoja naye (Mtume Muhammad). Kasida hii inasifika zaidi ya hiyo ya asilia ya Ka'b, kwa kuwa mtunzi al-Busiri anaelezea kimuhtasari mambo si haba yanayohusiana na maisha na utukufu wa Mtume Muhammad. Hii ni kasida ambayo inatusawiria picha ya unabii katika enzi za kati na kutokana na sababu hii imekuwa ndiyo kasida inayopendwa na kuhusudiwa na Waislamu pahali popote pale walipo.

Kwa Kiarabu, *Kasida ya Burudai* pia hujulikana kama *al-Kawakib al durriya fi madh khayr al bariyy*. *Burudai* ni fasiri ya Kiswahili ya *Burdah*. Inadaiwa kuwa anwani ya awali ya *Kasida ya Burudai* ilikuwa ni 'burah', kwa maana ya 'kupata nafuu' au 'kupona'. 'Burudai' au 'Buruda' ni maombi kwa ajili ya wale wanaouguua na wanaokaribia kufa. Maneno haya pia yana maana ya 'kutulia' au 'kutuliza', 'kuchangamsha' na hata 'kuliwaza' au 'kufariji'. Neno 'burdah' hutumiwa mara nyingi kama kivumishi cha kuelezea kitu ambacho kimenolewa na tupa hata kikaweza kuondoa chochote cha ziada katika umbo lake la nje. Aidha, *Burdah* ni nguo ya sufu ambayo imetumiwa na Waarabu tangu enzi za kabla ya Uislamu (Ujahiliyyah). Iivaliwa kama mtandio mchana huku ikitumiwa kama blanketi usiku. *Burdah* pia ina maana ya vazi la nje la Mtume Muhammad alilomkabidhi Ka'b bin Zuhayr (Zuhair) kwa shairi lake lililojaa shauku kumhusu (Mtume). Mtume Muhammad alivutiwa sana na kasida hii hata akamtunukia Ka'b Burdah joho lake. Mamia ya watu mashuhuri walipohitaji faraja ya kiroho, wamekuwa wakipata utulivu katika kasida hii na mahitaji yao mengi ya kilimwengu yamekuwa yakiridhishwa kwa kuzikariri kiada baadhi ya beti zake.

Tena, inasemekana kuwa Mtume Muhammad alimtupia al-Busiri joho hili la Burdah akiwa usingizini. Al-Busiri alikuwa ametunga shairi la al-Burdah ili kumsifu. Baadaye, mshairi alipona maradhi ya kupooza yaliyokuwa yamemkumba; na jambo hili likalifanya shairi hili kuwa maarufu katika ulimwengu wa Kiislamu. Kulingana na maelezo ya mshairi, alikuwa ameathiriwa sana na ugonjwa wa kupooza ambao ulimnyima nguvu upande mmoja wa mwili wake. Mshairi aliamua kutoa tuzo ya ibada kwa Mtume na ndipo akatunga shairi hili. Kwa kutaja msaada wa Mtume na utetezi wake, alimwomba Mwenyezi Mungu kwa hamasa, toba na uaminifu amfariji hima kutokana na ugonjwa huo. Aliendelea kuikariri kasida hii kwa shauku hadi akalala na katika ndoto yake alimwona Mtume akiupitisha mkono wake katika sehemu ya mwili iliyokuwa ikiugua na kumtupia joho ambalo lilimpa nafuu mara moja. Alipoamka alikuwa amepata uwezo wa kutembea.

Alisimama na kuondoka chumbani mwake bila kumwambia mtu yeyote lile lililokuwa limetokea. Akakutana na mwombaji na huyo mwombaji akamwomba shairi lake ambalo al-Busiri alilitunga kumsifu Mtume alipokuwa mgonjwa. Alipokariri mshororo wa kwanza, mwombaji alisema kwamba katika ndoto yake aliona kasida hiyo ikikaririwa mbele ya Mtume, ambaye alitembea akienda mbele na nyuma mithili ya mmea mchanga, kisha akampatia joho aliyekuwa akiikariri. Al-Busiri alimpa mwombaji shairi na ripoti ya tukio hili ikaenea hadi ilipomfikia Bahauddin, Waziri mkuu wa mfalme Tahir Ahauddin, ambaye alititisha shairi hili na alipolipata akaapa akiwa hana vazi lolote kichwani na akiwa miguu mitupu. Tangu hapo, yeye na watu wake wakawa wanaonea fahari kuikariri kasida hii mara kwa mara.

Inasemekana kuwa baadaye Sa'duddin Fariqee, mwekea muhuri Waziri Mkuu, aliugua kutokana na ugonjwa mbaya wa macho ambao karibu uyaharibu. Akaona ndotoni mtu akimwagiza aende kwa Waziri Mkuu kumtaka amwekee joho takatifu machoni ili kumwezesha kuona. Baada ya Waziri Mkuu kuelezwa haya alisema kuwa miongoni mwa masalio matakatifu ya Mtume aliyokuwa nayo hakukuwa na chochote kilichoelekea kuwa joho. Lakini baada ya kulikumbuka shairi la al-Busiri, ambalo ndilo lililokusudiwa, alilitoa na kuliweka machoni mwa Sa'duddin na macho yake yakapona mara moja.

Mavazi ni kipengele cha kimsingi cha maisha ya mwanadamu. Ni dhahirisho la maisha ya jamii na huikinga jamii nzima (taz. *Mwanzo* 9:20-27). Chakula na mavazi ni baraka ya Mungu (*Kumbukumbu ya Torati* 10:18) ilhali njaa na utupu humkumba mwanadamu ili apate adhabu (*Kumbukumbu ya Torati* 28:48). Mavazi pia ni ishara ya amri kutoka kwa Mungu na kiwakilishi cha ahadi ya akhera iliyopotea. Nguo hukinga maisha ya siri ya kila mtu. Ni ishara ya utakatifu wa mwanadamu. Ujuzi ulioharamishwa ulifungua macho ya Adamu na Hawa ndipo wakagundua kuwa walikuwa uchi (*Mwanzo* 3:7). Kabla ya hapo walipatana vyema na mazingira ya

kitakatifu kupitia kwa neema iliyowafunika mithili ya nguo. Kitambaa ni ishara ya “milele”. Viatu, tai, kofia na suruali ndefu ni ishara za kiume au dhakari, ilhali mikoba, vito na mikanda ni ishara za kike. Nguo hutukinga dhidi ya baridi, joto, maadui, wadudu, mazingaombwe na mapepo.

Joho au blanketi ni vazi la kielelezo asili linalovaliwa na Waarabu wanaume. Ni joho pana lililofunika mwili wote. Mtume Muhammad alikuwa akijifunika wakati alipohisi kitapo/homa. Umuhimu wa joho umetajwa katika *Ukawafi wa Kishamiya na Ahlul-Kisaa: Sifa na Tarekhe ya Sayidna Ali, Fatimah, Hasani na Huseni* au *Ukawafi wa Familia ya Joho: Sifa na Historia ya maisha ya Ali, Fatimah, Hasan na Husein*, shairi la maombolezo lililotungwa na Ahmed Badawy bin Muhammed al-Husseiny. Mtunzi wa ukawafi huu unatueleza jinsi siku moja Mtume Muhammad alivyojifunika joho/blanketi na baadaye kuifunika familia yake tukufu; Hassan na Husseini (wanawe Sayidna Ali), Sayidna Ali mwenyewe na mkewe Fatumah. Mtunzi anatumia kwamba Ali alikubaliwa kuingia katika joho hilo kwa sababu ya heshima ya Fatumah (bintiye Mtume Muhammad) na wanawe, Hassan na Hussein.

Kupatiana joho ni ishara ya undugu. Yonathani na Daudi walikamilisha mkataba wao kwa njia hii (*Samweli I 18:3*). Joho ni ishara ya kinga, staha, pambo, usiri na sitara. Burda-I-Yamani ni joho lililotengenezwa kutokana na kitambaa cha Yemeni na hutumika nchini Uajemi kama ishara ya joho la Mtume analoweza kuliinua ili kubariki jamii yake. Waislamu kote ulimwenguni hujitambulisha na vazi hili la milele. Kwa kulivaa joho la Burdah, Waislamu hukariri kitendo cha kielelezo asili cha Mtume wao. Kuvaa Burdah huwaingiza Waislamu katika utakatifu wa “sasa” ya milele. Allah huwatuza watu wanaohifadhi staha yao vyema (*Kurani Tukufu 31:19*). Kupotea kwa umaasumu wa Adamu na Hawa kunatuelekeza kufahamu aibu ya utupu wao. Pindi walipomaliza kula kutoka katika mti ulioharamishwa, utupu wao wa aibu ulidhihirika na wakajifunika kwa matawi ya bustani (*Kurani Tukufu 7:23*). Aibu ya utupu inarejelea hali ya kimsingi ya mwanadamu iliyo na umuhimu wa kilimwengu. Katika jamii ya Waswahili, kama katika jamii nyingi ulimwenguni, mavazi na mapambo hayaashirii tu kazi, cheo, jinsia au umri wa mtu bali pia kiwango cha uhalisi wake kimaadili.

Methali za Kiswahili zifuatazo zinafafanua umuhimu wa mavazi ambao umetajwa hapo juu: ‘Kumcha Mungu si kilemba cheupe’, ‘Kichwa cha Mungu hakistahimili kilemba’, ‘Dalili ya ushehe ni kilemba’, ‘Kilemba hakimfanyi mstaarabu mtu’, ‘Usinivishe kilemba cha ukoka’, ‘Shibe ya nguo ni kilemba’, ‘Kanzu ya kuazima usiendee Ijumaa’, ‘Nguo ya kuazima haisetiri matako’ na ‘Waarabu wa Pemba hujuana kwa vilemba’. Kutokana na methali hizi kilemba na mavazi mengine ambayo yametajwa yanadhihirisha ishara ya utukufu. Hii ndio sababu Burudai huchukuliwa kuwa vazi la asili la Mtume Muhammad.

Burdah au *Burudai* ni barakoa inayomtenga mtu na ulimwengu. Aidha, ni ishara ya heshima kuu. *Burdah* ya kiasili ni kielelezo cha nyakati zote. Jambo lililofanyika siku moja hukaririwa milele kutokana na “ubunifu” wa kipindi cha kihurafa. Wakati Mtume Muhammad alipokuwa akiugua Madinah, Hazrat Ali alilala chumbani mwa Mtume huku akijifunika shuka yake ya kijani kibichi ili kujikinga dhidi ya hatari zote.

Burudai ilinunuliwa kutoka kwa mwana wa kiume wa Zuhayr na Muawiya na kuhifadhiwa katika hazina ya makhalifa wa Abbasid hadi majilio ya Wamongoli, katika eneo la Baghdad. Inasemekana kuwa Hulegu aliagiza joho lizikwe lakini baadaye ilidaiwa kuwa *Burdah* halisi ya Mtume ingali inahifadhiwa mjini Konstantini (Constantinople). Mara moja kila mwaka joho hili hubebwa katika maandamano hadi Serglio ya kale ili kulionyesha kwa Waislamu wachache wateule. Joho takatifu la *Burdah* lilienziwa kwa kiwango kikubwa na makhalifa wa Abbasid waliolivaa katika maadhimisho ya sherehe maalumu.

3.1.1 Kasida ya *Burudai* kama Maulidi na Hirizi

Hirizi inatajwa katika *Kasida ya Burudai* (utangulizi (iii), (xi), (xix), 40, 52-117 na 130). HE (ubeti 1-281, 232, 332, 403, 430, 437 na hitimisho xvi) na katika *Kurani Tukufu* (ii: 256, x: 129-130, (xii, cxiv, lxxxix:6, xi:1, lii, xlvii:24-25, lxi: 15-16, xxxvii:7, xv:17, xiii, xiii:12, xii: 64, xxxvi, cxiii, cxiv, lxvii, lxxvii na xii:64). Katika miji mbalimbali nchini Kenya kuna vikundi vya kuikariri na kuijadili kasida hii. Kila mwaka huwa kuna sherehe za Maulidi, *Milad-un-Nabi*. sherehe za kusherehekea kuzaliwa kwa Mtume Muhammad huko Lamu na katika sherehe hizi kasida hii ya *Burudai* hukaririwa. Sherehe hizi zilianzishwa huko Misri katika karne ya 8 na kuanzishwa huko Lamu na hayati Habib Swaleh Jamal Leily, Mwarabu kutoka huko Komoro aliyeenda Lamu mwaka 1866.

Kama matini ya maulidi, kasida hii hukaririwa sio mjini Lamu na Uswahilini tu bali kote ulimwenguni. Licha ya sala za lazima zinazokaririwa na karibu kila Mwislamu mara tano kwa siku, usomaji wa maulidi umekuja kuwa kaida ya kidini ya mara kwa mara mjini Lamu na kila mwaka sherehe ya wiki moja huadhimisha kuzaliwa kwa Mtume sawa na sherehe za aina hiyo katika sehemu mbalimbali za ulimwengu wa Kiislamu. Hata hivyo, mjini Lamu sherehe za maulidi huendelezwa mwaka mzima ambapo vikundi tofautitofauti hushiriki kwa malengo kama vile kusherehekea safari yenye ufanifu au kumbukumbu ya shehe mkuu. Sherehe hizi ambazo huanza alasiri, hufanyika katika msikiti maalumu wa Lamu uitwao Msikiti wa Riadha. Katika sherehe hizi kuna ngoma za kienyeji na sala za jioni. Aidha, huwa kuna mashindano mbalimbali ya kukariri *Kurani Tukufu*, madau, bao, kandanda, kuogelea, kuendesha punda. Zaidi ya wageni 50,000 hushiriki.

Kasida ya Burudai pia ndio utungo wa sifa za Mtume Muhammad ambao umewahi

kukaririwa kunukuliwa na kuchapishwa zaidi katika ulimwengu wa Kiislamu. Nakala kadha wa kadha za Burdah zimehifadhiwa katika mikusanyiko ya miswada ya Kiarabu kutoka Indonesia iliyoko Jakarta, Leiden, na Chuo Kikuu cha Malay. Katika vijiji vingi vya Java kuna mashindano ya kila wiki ya kukariri matini ya Burdah na maulidi ya Barzanji, yanayoadhimisha kuzaliwa kwa Mtume Muhammad.

Mwislamu anapoamua kuikariri *Kasida ya Burudai* hana budi kutoa msaada kwa watu maskini na wenye njaa siku ya Ijumaa. Huhitajika kukariri siku ya Ijumaa na kuhitimisha baada ya siku nane. Ni sharti ajitawadhe na awe peke yake katika chumba kilichopuliziwa marashi kabla ya kuanza kuikariri. Kila jozi ya ubeti ulio na jina la Mtume Muhammad hukaririwa mara tatu huku maamkizi yakitolewa katika lugha ya Kiarabu. Kariri inapokamilika, msomaji hutoa fatiha kwa roho ya al-Busiri kabla ya kutubu dhambi zake kwa unyenyekevu. Baada ya kutubu, Mwislamu huomba jambo lolote analolitaka kutoka kwa Mwenyezi Mungu. Aidha, huomba ili apate kinga dhidi ya maovu mbalimbali (Basset 1960:1314-1315), Redhouse (1881: 321), Anjum (1983:17-30), Bhai (1893: v-vi), Hunwick (1996:85), Arps (1996:389-390), Abdulaziz (1996:412 na 423), Basset (1960:1314-1315), na Braginsky (1996:372). Hunwick (1996:85-86) anamnukuu msomi wa Kinigeria al-Hajj Muhammad Ghibrim al-Dhaghiri kuwa Burdah inapokaririwa mgonjwa, humponywa ivapo wakati wake aliopangiwa kufa haujafika; shairi la Burdah humkinga mtoto dhidi ya njama za majini na shetani; mama hukingwa dhidi ya maradhi na msafiri anayebeba nakala ya Burdah hujaaliwa kuuza mali yake kwa urahisi. Kukariri shairi hili katika nyakati ngumu humkinga mtu anayelikariri dhidi ya ndui na huzuia kupatwa kwa mwezi, mawimbi ya bahari na tufani.

Kasida hii pia hukaririwa kwa mwenye maradhi na kwa anayekaribia kufa. Pia, halikaririwi tu wakati maiti zinapooshwa, bali pia wakati wa kufanya matanga. Beti zake (hususa ubeti wa 8, 23, 46, 71, 75, 82, 117, 146, 151, 156 na 160) hukaririwa na kuandikwa kwa herufi za dhahabu na hutungiwa hirizi katika kuta za majengo ya umma. Waislamu huamini kuwa mali ya mtu iliyopotea humrudia pindi anapokariri ubeti wa 8 mara mbili, baada ya sala kwa muda wa siku kadha. Vilevile, inaaminika kuwa mtu anapokariri ubeti wa 23 mara moja, baada ya sala hana budi kupata ufasaha katika mazungumzo. Aidha, mtu anapokariri ubeti wa 46 kwa mgonjwa anayeelekea kufariki mgonjwa huyo lazima apate utulivu dhidi ya maumivu na hata kwenda akhera bila machungu. Msafiri hupata kinga dhidi ya wanyama hatari na wahuni anapokariri ubeti wa 71 mara saba na kujichorea duara. Adui huchelea kushambulia pindi ubeti wa 71 unaposomwa juu ya vijawe vilivyoning'inizwa kumwelekea; kuukariri ubeti wa 75 muda baada ya muda huleta mvua wakati wa kiangazi. Aidha, mtu hujiepusha na matatizo ya fedha kwa kukariri ubeti 82 mara 5 baada ya sala. Pia, anayetafuta kazi hupata anapoukariri ubeti wa 117 na wa 159 mara tatu baada ya sala; mfanyabiashara hupata faida kwa kukariri ubeti wa 146

mara moja baada ya sala; mgonjwa wa maradhi ya kuselelea hupata nafuu kwa kukariri ubeti wa 147 kila mara; mahabusu huachiliwa mapema zaidi kwa kukariri ubeti wa 151 mara kwa mara; mtahiniwa hupata alama nzuri zaidi kwa kukariri ubeti wa 156 mara 11 kabla ya mtihani; msomaji hujiondolea hofu na kujipa tumaini kwa kukariri ubeti wa 160. Ubeti huu hufaa katika kufutilia mbali hofu na dukuduku za kila aina.

Mwenye kuikariri mara moja, baada ya kupanda merikebu inayopitia kwenye dhoruba kali hulindwa, na yeyote aliyefungwa na huikariri mfululizo huachiliwa huru. Ardhi ikikosa rutuba, mpanzi huikariri na kuiweka juu ya mbegu. Anapozipanda mbegu hizi, mimea mingi huchipuka. Kama mashamba yamevamiwa na nzige, mwenye shamba huikariri kasida hii mara 7, huku akiukanyaga mchanga na kulinyunyizia shamba mchanga huo. Pale mchanga utakapoanguka ardhi haitavamiwa tena. Atakaye kujua hali ya mwenye kusafiri, hana budi kuikariri kasida mara 3 pamoja na *durud Sharif Alhamisi* usiku. Ili kuondosha matokeo mabaya ya jini, mtu hana budi kuisoma mara moja kwa siku 40 na kufanya *damm* kwa yule ambaye anahusika. Mwenye uchungu wa kujifungua huisoma mara 3 na kujinyunyizia marashi ya waridi. Aidha, mama huyo akichanganya marashi hayo na maji ya kawaida na kunywa, na akijipaka kidogo kiunoni hupata utulivu mara moja. Anapozaliwa mtoto, mama huikariri kasida hii mara 9, juu ya maji ya bahari na kumwosha mtoto na maji hayo. Akifanya hivyo, mtoto huyo huokolewa kutokana na madhara.

Matini nzima ya kasida hii huchukuliwa kuwa hirizi dhidi ya uovu katika ulimwengu wa Uislamu. Fauka ya hayo, inaaminika ya kwamba nguvu fulani za kipekee na za kimiujiza hupatikana katika kila ubeti. Baadhi ya beti huandikwa na kuning'inizwa juu ya viunzi majumbani au kuvaliwa mwilini mwa yule anayehitaji baraka. Kasida hii pia inaheshimiwa kwa sababu inaweza kusomwa kwa furaha, kutokana na mtindo wake laini na ulio sanifu. Inaaminika kwamba kasida hii ina nguvu za kipekee za kisufii kwa sababu beti zake hukinga na kuponyesha tauni, magonjwa ya mlipuko, ndui, magonjwa ya macho, misiba, wendawazimu na kuondoa umaskini. Pia, huondoa kifo cha ghafla. Kuwepo kwa nakala ya kasida hii huizua meli kuzama na nyumba kuteketea. Nchini Misri, kasida hii hukaririwa wakati wa kumwosha maiti na huko Makkah hukaririwa katika sherehe za maulidi na siku zilizotengewa mawalii maarufu.

Waliomo katika nyumba ambamo kasida hii husomewa kila siku hupata faida saba: maisha marefu, mali nyingi na riziki, afya nzuri, msaada kutoka kwa Allah, Nuru (utukufu) ya Mtume Muhammad, utajiri, furaha na ridhaa. Atakaye kujua kama atapata faida au hasara katika safari, hana budi kuikariri kasida hii mara tatu na kabla ya kuisoma hana budi kukariri *Sharif* mara 1000. Baadaye hujulishwa na Mtume Muhammad kama kutakuwa na faida, hasara, aina yoyote ya balaa au hatari katika

safari yake. Baadhi ya Waislamu huiweka jozi ya *Kasida ya Burudai* chini ya kofia zao kama hirizi dhidi ya wivu. Hirizi ya fedha iliyoandikwa jozi namba 60 na kufungwa shingoni mwa mtoto humfanya kuwa mtiifu na mnyoofu. Wagonjwa wa maradhi ya kuselelea na watu punguani hushauriwa kubeba hirizi iliyo na jozi namba 87. Jozi hii ya mishororo huaminika kuwa ni kinga dhidi ya hatari zisizojulikana huku ikitoa ahueni dhidi ya maradhi ya upunguani. Wakulima hufunga hirizi iliyo na jozi namba 152 kwa mimea mirefu zaidi mashambani mwao ili kupata mavuno bora.

Burdah au Burudai ni barakoa inayomtenga mtu na ulimwengu; pia ni ishara ya heshima kuu. Sufii wa Kiislamu huvaa Burdah ili kujikinga na ushawishi na majaribu ya ulimwengu mwovu. Kutobadilika kwa tabia, ukali wa maadili na uhalisi wake ni taashira za uthabiti wa hali na kujitolea kikazi. Kwa hivyo, kasida hii ni hirizi muhimu kwa Waislamu wengi duniani.

3.2 Hirizi katika *Utenzi wa Siri Li Asirali*

Mojawapo ya tenzi za Kiswahili za zamani zaidi ni *Utenzi wa Siri li Asirali* uliotungwa na Mwana Mwarabu Binti Sheikh Bwana Lemba katika mwaka wa 1074 A.H /1663 B.K. Utenzi huu mkongwe una beti 563 na unahusu nguvu za hirizi. Hirizi hii ya Anzaruni, iitwayo *Siri li Asirali* au *Siri ya Siri zote* au *Siri Sirini*, iliaminika kuwa na nguvu za kipekee. Ina majina 99 ya Allah na ni aina ya sala. Anayesali akiwa na hirizi hii hupatiwa chochote ambacho huomba, hata kama akiomba milima au mbingu ipotee!! Kwa sababu ya uzito, elimu iliyofichika, nguvu za ajabu na baraka nyingi za hirizi hii, ni malaika 70,000 walioweza kuibeba (ubeti wa 449). Hirizi hii ina faida nyingi kushinda *Sefu li-kati'ati*, "upanga ukatao". Ni kubwa mara 10 kuliko mbingu na ardhi (ubeti 458) na ajuaye majina yote yaliyo katika hirizi hii ana baraka za Allah katika maisha yake yote. Ndiyo chanzo cha nguvu zote duniani na hakuna kitu kizuri na chenye manufaa zaidi kama hirizi hii. Anayeipata hirizi hii hatapatwa na dhiki yoyote na akifa hataonana na malaika wa kifo, Munkar na Nakir. Hatateswa kaburini asilani kwa sababu Allah amemlinda kutokana na kuteseka. Hirizi hii ni dawa ya magonjwa yote.

Tunaambiwa kuwa hirizi hii mwanzoni ilikuwa na dhalimu mmoja aitwaye Anzaruni, aliyeishi kwenye jabali liitwalo Mlima wa Moshi, karibu na uwanja wa moto. Mwovu, mnyang'anyi, muuaji, mnajisi na mlaaniwa Anzaruni aliwashambulia wapita njia na kuwanyang'anya mali zao na pia kuwanajisi wanawake na kuwaua. Kila aliyejaribu kupigana naye hakufuadafu. Hatimaye Mtume Muhammad alipata habari za dhuluma za Anzaruni na akatuma jeshi kubwa kupigana naye. Vita vikuu vilipiganwa lakini Waislamu wakashindwa na jeshi la makafiri la Anzaruni. Mtume Muhammad aliendelea kuomba na Mwenyezi Mungu akayajibu maombi yake. Alimweleza kwamba Anzaruni alikuwa akishinda vita kwa sababu alikuwa na hirizi yenye jina la Allah na ilikuwa na nguvu za ajabu. Baada ya maombi ya Mtume kujibiwa, ndege mweusi aliinyakua hirizi hii kutoka katika kichwa cha Anzaruni na

kumpelekea Ali ambaye alimpatia Mtume Muhammad. Mtume na wafuasi wake walipata ushindi vitani na kurudi nyumbani ambako walimkuta mwenzao Abubakari bin Sadiki akiwa mgonjwa. Mtume alipomwekea Abubakari ile hirizi (Siri ya Siri) alipona mara moja. Hii ndio sifa ya hirizi – humfaidisha aliyenayo na kuhatarisha maisha ya adui yake. Hirizi hii inapointia katika mikono ya Waislamu, nao wanaitumia kumwangamiza jagina Anzaruni.

Katika utenzi huu, hirizi inahusishwa na nguvu za Allah kwa sababu katika hirizi hii kumeandikwa majina yake matukufu. Kulingana na imani ya Waislamu, Allah ndiye atupaye na kuuchukua uhai wetu pindi apendapo ndiye muweza wa kila jambo na ndiye atupaye uwezo na maarifa. Jina “Allah” linatokea takriban mara 2,700 katika *Kurani Tukufu*. Wahindi wa Marekani Kaskazini huamini kwamba jina ni sehemu mahususi ya nafsi zao, sawa na macho au meno na kwamba majeraha yaweza kuwapata pindi majina yao yanapotumiwa kwa nia mbaya. Jamii nyingi ulimwenguni huhukulia majina kuwa sehemu muhimu ya maisha yao. Baadhi ya watu huamini kuwa adui anapolijua jina anaweza akalitumia kumdhuru mwenye jina hilo.

Kulingana na Denny (1987: 300-307), majina yana sifa ya kimafumbo na kitendo cha kusilimu huambatana na kubadilishwa kwa jina la anayesilimishwa. Nasr (1966:916) naye anadai kuwa majina na sifa hufanana na vielelezo asili. Kwa kifupi ni kwamba majina yote duniani yana nguvu za ajabu na ni aina ya hirizi. Majina yote ya watu, wanyama, vitu na hata mahali yana nguvu kwa sababu hufafanua na kutambulisha uhalisi mahususi. Kulingana na imani za jamii nyingi duniani, kutokuwa na jina ni sawa na kutokuwa na jamii na hata roho.

3.3 Hirizi katika *Utenzi wa Mwanakupona*

Mwanakupona, mtunzi wa *Utenzi wa Mwanakupona*, ndiye mshairi mwanamke anayefahamika zaidi. Aliitunga utenzi huu kumwusia binti yake, Mwana Hashima binti Sheikh (1841-1933) takriban mwaka 1858. Utenzi huu una maonyo na mawaidha ya kumwongoza msichana katika maisha yake, hasa ya unyumba. Mwanamke anashauriwa kumweshimu Mungu, wazazi wake, mume na jamii yote kwa jumla. Suala la hirizi pia linazungumziwa katika ubeti wa 8.

3.4 Hirizi katika *Kasida ya Hamziyyah*

Mtunzi asilia wa Kasida ya Hamziyyah ni yule aliyetunga Kasida ya Burudai, Sharafu ‘d-Dini Muhammad bin Sa’idi bin Hammadi bin Muhsini bin Sanhaji Hilali as-Sanhaji, maarufu kama al-Busiri. Aliyeitarjumi kazi hii kutoka Kiarabu hadi Kiswahili ni Sayyid Aidarus bin Athman as-Sheikh Ali kwa kifupi, Mwinyi Aidarusi, ambaye kama al-Busiri, alikuwa ni Sufii³. Kasida ya Hamziyyah, yumkini, ndiye tafsiri ya zamani zaidi katika lugha ya Kiswahili. Pia, ni mojawapo ya kazi za mwanzo kutungwa kwa Kiswahili.

Maudhui katika Kasida ya Hamziyyah yaweza kugawanywa katika sehemu zifuatazo: Utangulizi wa Mtarjumi ambao ni dua (beti nane), (Tafsiri yenyewe, beti 456), sifa za Mtume Muhammad akilinganishwa na mitume wengine wote, kuzaliwa kwa Mtume Muhammadi na ishara zake, heshima aliyopata Aminah kwa kumzaa Mtume Muhammad, yaliyotokea Aminah alipomzaa, kupasuliwa kwa kifua na moyo, ukhitari wa Mtume Muhammad, kuposwa kwa Khadija, ufunuo nyumbani mwa Khadija, wito wa Muhammad na miujiza yake mingi kama ishara ya utume wake, mitume kutambuliwa na vyote vyenye na visivyo uhai, Mtume Muhammad kuguria Madina, Miraji na Israi, stahamala, usamehevu na ushindi wake dhidi ya maadui zake, kuvunjwa kwa Mkataba, falsafa juu ya kuteseka kwa Mitume, ukarimu wa Mtume Muhammad na sifa zingine za ubora, kupasuliwa kwa mwezi na miujiza mingine, matamano ya al-Busiri, miujiza ya mkono wa Muhammadi, miujiza ya mguu wa Mtume Muhammad, *Kurani Tukufu* kama muujiza, mjadala baina ya Manasara: Waislamu na Wayahudi, dhana potofu ya Manasara (Utatu katika umoja), Jihadi na ushindi wa Uislamu, kuanguka kwa Makkah na kutwaliwa na Waislamu, msamaha wake na baadhi ya tabia zake za ubora, ombi la al-Busiri wakati wa Hijja, vituo vya kupumzika vya Hajji, maelezo ya Makkah, miji ya karibu na kuhiji kwa al-Busiri, nasaha na Waislamu waliokufa kwa imani yao; Ali, al-Hassan na al-Husain, masahaba wanne ambao walikuwa Makhalfu baadaye (Abu Bakari al-Siddiki, Umari bin al-Khattab, Athumani bin Affani, Ali bin Ali Talib), walioahidiwa kuingia peponi mapema, wakeze Mtume Muhammad na (mwisho wa tafsiri) kimalizio cha mtarjumi ambacho ni dua (beti 17).

Mtarjumi anaanza na utangulizi wake (ambao aghalabu, ni dua), halafu kazi aliyoitarijumi, yaani kasida ya asili ya al-Busiri na kumaliza kwa kimalizio chake, ambacho pia ni dua. Hirizi imetajwa katika beti nyingi, zikiwemo ubeti wa xvi: 196, 263, 403, 424, 430 na 437.

Kasida hii imetungwa na sufii na kama ilivyo kwa masufii wengine, mtunzi ametumia lugha ya kisufii. Ni imani ya masufii kwamba Allah aliziumba herufi na kujiwekea siri herufi hizi lakini alipomuumba Adamu alimfunulia siri hii ambayo hakumfunulia malaika yeyote. Herufi za lugha yoyote ile, hususani Kiarabu, zina nguvu za hirizi. Katika ubeti wa xvi, *Aini* (Kiar. *ain*, A), *ya* (Kiar. *yaa*’, i), *dali* (Kiar. *daal*, d), *re* (Kiar. *raa*’, r), *wawu* (Kiar. *waa*’, u) na *sini* (Kiar. *siin*, s), irabu za abjadi ya Kiarabu ambazo hapa zina maana ya ‘A’, ‘I’, ‘DA’, ‘RU’, ‘SI’ (Aidarusi), mtarjumi wa Hamziyyah kwa Kiswahili, zaziwaye na, aliyezaliwa na Uthayma, Uthman (na mwenye kuitafsiri kasida hii ni Aidarusi bin Uthmani). Herufi za abjadi ya Kiarabu hutumiwa na makuhani na wanajimu. Idadi ya herufi za abjadi ya Kiarabu ni 28, idadi sawa na siku za mwezi mwandamo. Kila moja ya herufi hizi za Kiarabu huwakilisha roho inayotawala sayari za mbinguni. Aya za *Kurani Tukufu* hutanguliwa na herufi ambazo ni mafumbo makubwa (mathalani *’alif*, *lam* na *mim* kabla ya Surah ya 2).

Herufi saba ambazo hazitokei katika ‘Surah’ ya kwanza zina utakatifu wa kipekee na zinahusiana na majina makuu saba ya Allah, malaika saba, wafalme saba wa majini, siku saba za wiki na sayari saba. Surah saba za *Kurani Tukufu* (XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI na XVII) huanza kwa herufi za ajabu - *m, ha, mim* na huitwa *al-Hawamim*.

Alij (أ), ambayo ni herufu ya ajabu ni ruwaza ya Allah, (*m*) ya Muhammad na (*l*) huwakilisha Jiburili, mjumbe aliyemletea Mtume Muhammad *Kuran Tukufu*. Herufi hizi, *a-l-m* na *h-m* ni sawa na ile fimbo ya nabii Musa. Ni siri kubwa kwa yule azielewazo. Katika *alij* (أ), *a* ni herufi ya kwanza ya tahajia ya Kiarabu na kistari kirefu kinachokwenda juu ni mfano wa sura ya Mtume Muhammad. Kuijua *alij* (أ), kwa masufii, kulimaanisha kuijua *tauhidi*. Yeyote akumbukaye herufi hii hana haja ya kukumbuka herufi au neno lingine. Twaweza kuelewa siri zote za ulimwengu kutokana na herufi hii *alifu* (أ) (taz. Wamutiso, 2005).

Watumaji wa talasimu za Kiislamu hutumia majina ya Allah, Waislamu wasifika wa zamani na yale ya malaika. Aidha, watungaji hawa hutumia alfabeti za siri za maumbo mbalimbali na vifungu vya *Kur’ani Tukufu*. Vifungu vinavyoelekea kupendelewa ni vile vilivyomo katika Sura ya I, xviii, xliv, zliv, lv, lxvii na lxxviii (Surah ya Sin).

3.5 Hirizi katika Utenzi wa Rasil’ghuli

Utenzi wa Rasi l’Ghuli ni utenzi unaosemekana kwamba ulitungwa na Mgeni bin Faqih (takribani mwaka 1850 na 1855) huko Bagamoyo na kuhaririwa na Leo Van Kessel. Ndio utenzi mrefu zaidi katika Afrika uliowahi kuchapishwa (una beti 4,584). Utenzi huu umetungwa kutokana na kisa cha Kiarabu kiiitwacho “Futuhi ‘IYamani” (kushindwa kwa Yemen). Kisa hiki kinahusu kushindwa kwa Mukhariki bin Shahabu ambaye ndiye Rasil’ghuli (Kichwa cha Nyoka), na majeshi ya Waislamu yakiongonzwa na ‘Ali, Umar Khatibu na Mtume Muhammad. Vita vyenyewe vinachochewa na hatua ya Rasil’ghuli, kiongozi wa majeshi ya kikafiri, kuwaua watoto wa mwanamke mmoja, kwa jina Wafari binti Sadamu. Mbali na kisa hiki cha kuwaua watoto wa Wafari, Umari anaeleza kuhusu ujeuri, udhalimu na ukatili wa jumla wa Mukhariki. Baada ya Wafari kuripoti kisa cha kuuliwa kwa watoto wake, malaika Jibrili anamshauri Mtume Muhammad kumshambulia Mukhariki na hivyo vita vinaanza na kupiganwa kwa miezi tisa. Hatimaye, Mukhariki anashindwa na milki yake inavunjika. Aidha, baadhi ya watoto wake wanauliwa na wengine kusilimu.

Katika utenzi huu, hirizi imetajwa mahali pengi. Mtume anampatia Ali pete kama hirizi ya kujikinga vitani. Pete hii ya kimiujiza inawaokoa Mtume Muhammad na shujaa Ali kutokana na nyuki wakubwa na hatari waliotumwa na Rasi l’Ghuli

kuwaangamiza. Kwa sababu ya pete hii, nyuki wanamtii Mtume Muhammad na maadui zao wanashindwa. Isistoshe, Mtume Muhammad anafanya miujiza mingi. Katika matumizi ya hirizi, uaminifu, muhuri wa pete ni ishara ya mkataba na cheo. Pete ni ishara ya cheo. Aidha, tunaona sanamu zikimshauri Rasi l'Ghuli aendelee kupigana. Sanamu Mola Rabu ndiyo inamjulisha Rasi l'Ghuli kuhusu kifo cha mtoto wake. Abdallah 'Jahini (abdalla 'lUnasi) anafaulu kuiba sanamu ya Rasi l'Ghuli ili Rasi l'Ghuli ashindwe vitani. Ibilisi naye anamtembelea Muhariki Rasi l'Ghuli na kumfariji kwa kumpatia sanamu mwingine badala ya iliyoibiwa. Rasi l'Ghuli anaiabudu sanamu hiyo na hata kupata motisha ya kuyatayarisha majeshi yake kupigana tena na majeshi ya Mtume Muhammad. Baadhi ya beti ambako hirizi imetajwa ni 2964, 3184, 3241, 3243, 3424-3425, 3507 - 3509 na 3533.

Katika *Utenzi wa Rasil'ghuli, ghul* (غول) ni aina ya shetani, jini au pepo mbaya alaye watu. Pepo huyu anaweza kumfanyia mtu sihiri au mazingaombwe na yumkini ni mchawi wa kiume, ambaye anaweza kujigeuza kwa maumbo tofautitofauti. Kwa kawaida, majini ya aina hii huwa katika maumbo mbalimbali ya wanyama, wanadamu na majitu. Viumbe hawa hupenda kutembelea makaburi na mahali kwingineko kulikotengwa. Hula maiti au kiumbe chochote wanachokutana nacho. Nguli wa makafiri katika utenzi huu ni ghuli mwenye kichwa kama cha joka. Katika utenzi huu, sanamu ni hirizi ya kujikinga dhidi ya maadui. Sanamu (Kiarabu. *sanam* (سنام), wingi *asnam*) na pia *wasan* (واسان), wingi. *Ausan*), ni maneno ambayo yametumika katika *Kur'ani Tukufu. al-Lat* (sanamu mkuu wa Banu Saqif huko at-Ta'if, *al-'Uzza* (sanamu mkuu wa Banu Ghatafan), na *Manat* ni masanamu wa Waarabu katika enzi ya Ujahiliyyah na wametajwa katika *Kurani Tukufu* (Surah liii. 19). Sanamu nyingine ambazo zimetajwa katika *Kurani Tukufu* ni *al-Jibt* na *at-Taghut*, (Surah ii. 257, 259 na Surah iv. 52). Pia kuna *Wadd*, *Suwa'*, *Yaghus*, *Ya'uq*, na *Nasr*. Katika *Utenzi wa Rasi l'ghuli*, ibilisi anajificha ndani ya sanamu na kupiga kelele kubwa.

3.6 Hirizi katika *Utenzi wa Tambuka*

Utenzi wa Tambuka ulitungwa mwaka 1141 A.H au 1728 B.K na Bwana Mwengo bin Athumani (Uthumani). Ulitungiwa katika jumba la mji wa zamani wa Ufalme wa Pate, Yunga (jumba hili tayari lishaharibiwa). Utenzi huu unahusu vita kati ya Waislamu na Warumi au Manasara. Mtume Muhammad akiwa Madinah anapata habari za kifo cha binamu yake, Jaafar na ansari wengine kama vile Abdullahi Shururi na Zaid, wakiwa mikononi mwa mfalme Herekali. Anajifungia ndani kwa siku saba, akiomboleza kwa machozi na makamasi yanamtoka, kwa sababu ya huzuni kubwa aliyonayo moyoni (ubeti wa 14 – 21). Baadaye, malaika Jibrili anamjia na habari kutoka kwa Allah kwamba haifai kuomboleza tu. Muhimu zaidi ni kuyatayarisha majeshi yake yakapigane na majeshi ya mfalme Herekali, ili alipize kisasi.

Hirizi imetajwa katika beti kadhaa. Waislamu walipowasili Tambuka, mahali walipopigana vita na Warumi, waliona sanamu za Wakristo zilizopambwa vizuri. Tena tunaelezwa ya kwamba askari 85,620 wa Kikristo, wakiongozwa na Sayari, walijitayarisha kivita wakiwa na sanamu zao tatu, huku wakipiga nagoma na kupuliza mazumari na tarumbeta (ubeti 384-467). Kwingineko, mtunzi anatueleza ya kwamba masahaba wa Mtume Muhammad waliona jeshi kubwa la askari 10,000 wanaobeba sanamu likiwajia na vita vikaanza tena. Hata Bulasi, mmoja wa mashujaa wa Kirumi, alipewa sanamu ambayo ilikuwa imepambwa vizuri. Shujaa 'Ali naye aliwaua Warumi wengi mno na hata kuchukua sanamu zao (ubeti wa 556, 557, 572, 596 na 597).

Tunaona ya kwamba katika *Utenzi wa Tambuka* na katika *Utenzi wa Rasi l'ghuli* sanamu zikitumiwa kama hirizi ya kuwasaidia Wakristo na Wayamani katika kupigana vita, kwani bila hayo sanamu hazina nguvu. Ndama wa dhahabu ambaye Waisraeli walimwabudu ametajwa mara tano katika *Kurani Tukufu* (Surah ii. 48, 88; iv. 152; vii. 146 na xx. 90). Katika Surah xx. 90, tunaelezwa ya kwamba aliyetengeneza sanamu hiyo ni as-Samiri.

3.7 Hirizi katika *Utenzi wa Fatumah*

Utenzi huu maarufu ulitungwa na mwanamke anayejiita bintiye Said Amini bin Said Uthumani wa ukoo wa Mahadlay (karne ya 18/19). Utenzi wenyewe unahusu harusi ya Fatumah Zahara na Haidari 'Ali. Katika utenzi huu, hirizi imetajwa katika ubeti wa 414, 415, 416 na wa 417.

3.8 Hirizi katika *Utenzi wa Kiatu*

Utenzi wa Kiatu una beti 10 na unapatikana katika maktaba ya SOAS (Doc. 568 kutoka muswada 349). Utenzi huu unahusu kiatu cha Mtume Muhammad ambacho ni hirizi au dawa ya kuponyesha, kukinga na kusaidia katika hali ya shida na dhiki. Huko Bara Hindi, inaaminika kwamba kiatu kikiwekwa juu ya nyumba ya maskini huku kisigino chake kikielekea juu, kiatu hicho huilinda nyumba hiyo. Pia, katika Bara Hindi, inaaminika kwamba mchawi anaweza kusimamisha kunyesha kwa tufani ya mvua ya mawe akiipiga mvua hiyo na kiatu. Wajapani huamini ya kwamba utapata nuksi ukivaa viatu vipya kwenda msalani.

4.0 Hitimisho

Katika makala haya tumepitia kazi mbalimbali za ushairi ambapo hirizi imetumika. Tumeona kwamba motifu hii ya hirizi imechukua nafasi kubwa katika ushairi wa Kiswahili na jamii ya Waswahili kwa jumla. Na sio katika fasihi na jamii ya Waswahili tu bali pia katika takribani kila jamii ulimwenguni.

Marejeo

- Abdulaziz, M.H (1996). "The influence of the qasida on the Development of Swahili rhymed metre verse", *Qasida Poetry in Islamic Asia and Africa Vol.1*, kur. 411-428
- Albengo, Jean-Baptiste (mtar.). (1872), *La Manteau du Prophete*, Traduction Faite Par Jean-Baptiste Albengo, Imprimerie des, Franciscains, Jerusalem
- ____ (1894), *La Bordah, Poem'e en L'honneur de Mohammed, traduite et Commentee par Rene ' Basset*, Ernest Leroux, Paris
- Anjum, A.R (1983). *Busiri's Poem of the Mantle*, Islamic Book Foundation, Lahore
- Arps, B (1996). "To Propagate Morals through popular Music: The Indonesian Qasidah Moderen", *Qasidah Poetry In Islamic Asia & Africa. Vol 1*, uk.389-409
- Basset, R (mtar.). (1960), "Burda", *Encyclopedia of Islam Vol. I*, uk. 1314-1315
- Bhai, S.F (1893). *The Poem of the Scarf*, Taj Company Ltd, Karachi
- Braginsky, Vladimir I. (1996). "On the Qasida and cognate poetic forms in the Malay-Indonesian World", *Qasida Poetry in Islamic Asia & Africa Vol.1*, uk. 372
- Buttner, Carl Gotthilf (mhar.). (1894), *Anthologie aus der Swaheli- Litteratur*, 2 Vols., Felber, Berlin
- Denny, F.M (1989). "Names and Naming." *The Encyclopaedia of Religion Vol.10*, uk.300-307
- Drewes, G.W.J (mhar./ mtar.). (1955), *Een (Zestiende) 16 Eeuwse Maleise Vertaling van de Burdah van al-Busiri, (Arabisch Lofdicht op Mohammad)*. Martinus Nijhoff, The Hague
- Jeffrey, A (mhar.). (1962), *A Reader on Islam: Passages from Standard Arabic Writings Illustrative of the Beliefs and Practices of Muslims*, Mouton & Co., S-Gravenhage, MoutonFaqihi, Mgeni b. (1979). *Utenzi wa Rasi'Ighuli*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.
- Harris, L (1962), *Swahili Poetry*, Oxford.
- Gager, J.G (mhar.). (1992), *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World*. Oxford University Press
- Hunwick, John. (1996). "The Arabic Qasida in West Africa: Forms, Themes and Contexts" *Qasida Poetry in Islamic & Asia 1*, uk. 83-97
- Knappert, Jan. (1971), *Swahili Islamic Poetry Vol. II: The Two Burdas*, E.J. Brill, Leiden
- ____ (1967), *Traditional Swahili Poetry: An Investigation into the Concepts East African Islam as Reflected in the Utenzi Literature*. Leiden: E.J. Brill
- Luck, G (1999), "Witches and Sorcerers in Classical Literature", katika Ankarloo and Clark
- Meinhof, C (mhar./mtar.). (1911-1912). "Chuo cha Herkal", *Zeitschrift fur Kolonialsprachenband II*, uk.1-36, 108-136, 194-232 & 261-296
- Mommersteeg, G (1990), "Allah's Words as Amulet", *Etnofoor 3 (1)*, kur. 63-76

- Mubarak, Z (1935a), *Anasir al-Burdah in Madaih an-Nabawiyah fi al-Adab al-Arabi*, Matba'ah Mustafa al-Babi, al-Halabi wa Awaladi, al Qahirah
- _____ (1935b). *al-Mada-ih fi an-Nabawiyya fi'l-Adab al-'Arabi*, Dar-al-Kitab, Cairo
- Rahman, al-Mubarakpuri Saifur. (2005), *The Sealed Nectar*, Darussalam Publications
- Redhouse, J (1881), "The Burdah (Mantle) Poems of Ka'b Son of Zuhayr and of el-Busiri: The Two Burdas", *Arabian Poetry for English Readers*, uk.319-341, 462-467
- Velten, C (1917), "Suaheli Gedichte", *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen XX*, Abt. III, 61-182, 1909 III, 135-183
- Wamutiso, K (2005), *Utenzi wa Hamziyyah*. Dar- es- Salaam: Institute of Kiswahili Research
- _____ (2004), "al-Busiri and Muhammad Mshela: Two great Sufi Poets", *Swahili Forum XI*, uk. 83-90, University of Cologne, Cologne
- _____ (2003b), "Utenzi wa Siri li Asirali" (muswada ambao haujachapishwa bado na tafsiri ya kwanza ya Kiingereza, kur. 86), Cologne
- _____ (2003a), "Utenzi wa Mwanakupona" (muswada ambao haujachapishwa bado, kur. 15), Cologne
- _____ (2002b), "Utenzi wa Fatumah (muswada ambao haujachapishwa bado na tafsiri ya kwanza ya Kiingereza, kur. 76)
- _____ (2002a), "Sufii al-Busiri", AAP (*Afrikanistische Arbeitspapiere*) *Swahili Forum IX* 72, University of Cologne, uk. 19-24.
- _____ (2001), "Kasida ya Hamziya", AAP (*Afrikanistische Arbeitspapiere*), *Swahili VIII*, uk. 81-115
- _____ (1996), Archetypal Motifs in Islamic: *Kasida ya Burudai* (tasnifu ya PhD ambayo haijachapishwa bado), Chuo Kikuu cha Nairobi
- _____ (1985b), "The Hamziyyah Epic", tarjumi ya kwanza ya *Kasida ya Hamziyyah* kwa Kiingereza, beti 481, kur. 190, Seoul
- _____ (1985a), *Hurafa na Uyakiniifu Katika Hamziyyah* (tasnifu ya M.A ambayo haijachapishwa bado), Chuo Kikuu cha Nairobi

Vifupisho na Finyazo

HE	-	Hamziyyah Epic (taz. Wamutiso (1985b)
h.t	-	hakuna tarehe
khj.	-	kama hapo juu
kur.	-	kurasa
mfas.	-	mfasiri
mhar.	-	mhariri
mtar.	-	matarjumi
taz	-	tazama
uk.	-	ukurasa